

Správa o konferencii

Odkiaľ a kam v procese deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb v SR – konferencia ktorá sa konala v Banskej Bystrici dňa 16. októbra 2013

V rámci projektu Podpora integrácie inštitucionalizovaných klientov do lokálnych komúní na príklade pilotného územia, ktorý realizuje MESA 10 v spolupráci s partnermi, ktorými sú Banskobystrický samosprávny kraj a Nórskou univerzitou pre vedu a výskum v Trondheime (NTNU Samfunnsforskning AS - nezávislý výskumný inštitút univerzity NTNU, Nórsko) sa uskutočnila vstupná konferencia s medzinárodnou účasťou dňa 16. októbra t.r. v priestoroch Radnice mesta Banská Bystrica s názvom „Odkiaľ a kam v procese deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb v SR“. Konferencia, ktorá mala hlavný cieľ informovať o procese DI na Slovensku a jeho význame má aj niekoľko čiastkových cieľov, ako:

- motivovať hlavných aktérov procesu DI a verejnosť k podpore procesu;
- motivovať najširšiu verejnosť k akceptácii občanov so zdravotným postihnutím a podpore integrácie;
- prezentovať skúsenosti z Nórska;
- prezentovať príklady dobrej praxe a osobné príbehy.

Na konferencii sa zúčastnilo takmer 140 účastníkov z celého Slovenska. Najpočetnejšie zastúpenie mal Banskobystrický kraj. Medzi účastníkmi bol zástupca MPSVR SR, zástupcovia partnera z BBSK, zástupkyňa ZMOSu, zástupcovia miest a obcí, zástupcovia FSR, zástupcovia MVO, riaditelia a zamestnanci DSS, experti na proces DI a v neposlednom rade značný počet klientov z DSS, ale aj klientov integrovaných do komunitných služieb na území mesta Banská Bystrica a mesta Lučenec. Nechýbali ani študentky sociálnej práce. Jedno zastúpenie mali aj médiá. Medzinárodnú účasť zastupoval profesor Jan Tøssebro z Nórskej univerzity pre vedu a výskum z Trondheimu.

Program konferencie bol zostavený tak, aby poskytol najaktuálnejšie informácie o stave procesu DI v sociálnych službách na národnej úrovni od legislatívy až po víziu cez regionálnu úroveň na príklade Banskobystrického samosprávneho kraja až po miestnu úroveň v konfrontácii so skúsenosťami z Nórska (program aj s jednotlivými prezentáciami nájdete na webovej stránke www.mesa10.org).

Koordinátorka projektu **Olga Reptová** a moderátorka konferencie s názvom Odkiaľ a kam v procese DI v sociálnych službách v SR, nad ktorou prevzal záštitu predseda Banskobystrického samosprávneho kraja pán Vladimír Maňka na úvod uviedla stručne, čo DI pre realizačný tím projektu znamená. Povedala, že „je pred nami veľká reforma, jej náročnosť nevieme vyčíslit' ani finančne ani časovo. Reformy však nie sú len o peniazoch a čase, ale najmä o zmene v kvalite života ľudí. A obsah programu konferencie nám má pomôcť zorientovať sa v tomto procese DI a možno aj zodpovedať na otázku v názve konferencie. Teda poďme skúmať odkiaľ a kam v procese DI v SR“.

Pani **Soňa Holúbková** z Rady pre poradenstvo v sociálnej práci začala svoju prezentáciu veľmi sugestívne. Vyzvala účastníkov, aby zdvihli ruku tí, ktorí proces DI podporujú. Výsledok bol cca jedna šestina účastníkov. Nie veľa, ale predsa istý počet. Potom už hovorila o tom, čo znamená DI. Teda, že ide o politický a sociálny proces postupnej zmeny od inštitucionálnej starostlivosti a iných segregáčnych zariadení k nezávislému životu s podpornými službami v komunite.

Zástupca MPSVR SR, pán **Miroslav Cangár**, predstavil medzinárodné východiská DI v SR od Všeobecnej deklarácie ľudských práv až po Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (OZP), ktorý naša republika ratifikovala ešte v roku 2010. Z uvedeného dokumentu vyplýva povinnosť zabezpečiť OZP možnosť voľby miesta pobytu, ako aj to, kde a s kým budú žiť, aby mali prístup k celému spektru podporných služieb, ktoré sú nevyhnutné pre nezávislý život v spoločnosti a pre začlenenie sa do nej a zabraňujú izolácii a segregácii v spoločnosti. Predstavil tiež 10 spoločných zásad pre transformáciu a DI, definíciu inštitúcie a poukázal na znaky inštitucionálnej kultúry. Priblížil základné rozdiely medzi inštitucionálnou a komunitnou starostlivosťou. Dôležitou časťou prezentácie bola časť o základných dôvodoch DI v SR, ktoré vyplývajú tak z medzinárodných dohovorov, ako aj zo skúseností domácej praxe a zo zahraničia s dôrazom na rozvoj komunitných služieb. Tie majú vyšší potenciál mobilizovať miestne a regionálne technické i ľudské zdroje na kvalitné poskytovanie služieb a ktoré pracujú komplexne pri napĺňaní individuálnych potrieb klientov. Predstavil základný cieľ DI v SR, ako aj krátkodobé a dlhodobé ciele a opatrenia stratégie DI.

V návrhu legislatívnych zmien na podporu DI v zákone č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách sa zameril na individuálny plán, na podporu samostatného bývania, na službu včasnej intervencie pre deti so ZP a stimuláciu komplexného vývoja dieťaťa, ako aj ďalšími návrhmi. Záver vyčerpávajúcej a komplexne spracovanej prezentácie o DI v SR na národnej úrovni venoval vízií procesu, ktorá má ambíciu v podpore a presadzovaní DI prostredníctvom nového programovacieho obdobia čerpaním štrukturálnych fondov obdobia 2014-2020 a tiež v reforme opatrovníctva.

Zástupcovia Banskobystrického samosprávneho kraja, pán **Pavel Červienka** a pani **Tatiana Králiková**, hovorili o procese DI na regionálnej úrovni. V čom pokročili a čo ich prekvapilo pri náročnom procese od roku 2005 až po súčasnosť. Nachádzajú sa už vo štvrtej etape procesu, ktorá predstavuje pre nich významný medzník. Spracovali a predložili dva projektové zámery DI na získanie NFP cez ROP na celkovo 14 stavebných objektov, z toho 11 obytných v celkovej výške 4, 3 mil. eur. Zámery sa týkajú DSS Slatinka Lučenec a DSS Ladomerská Vieska. Prechod z kaštieľov do komunitných služieb podporovaného bývania. A čo ich prekvapilo alebo zmenilo ich cestu v procese DI? Finančná kríza, nedostatok verejných zdrojov na realizáciu koncepčných zámerov kraja a nutnosť racionalizácie zariadení sociálnych služieb a nedostatok vhodných malokapacitných objektov vo vlastníctve kraja pre realizáciu DI.

V ďalších dvoch prezentáciách predstavili zástupkyne dvoch zariadení DSS, a to pani **Denisa Nincová** a pani **Miroslava Urblíková** proces DI v DSS Slatinka Lučenec a v DSS Ladomerská Vieska.

Starostlivosť v oboch zariadeniach bola situovaná do kaštieľov, z ktorých kaštieľ v Slatinke je už uzatvorený a je na predaj. Klienti pôvodne v ňom umiestnení, boli presťahovaní do menších objektov. Celý proces DI však bude ukončený až po realizácii projektu, ktorý by mal byť podporený finančne z ROP. Ciele projektu DSS Slatinka sú plne v súlade s prvkami procesu DI v SR, a to: zvýšiť kvalitu poskytovaných služieb v zariadení; zrekonštruovať objekty, v ktorých sa poskytujú sociálne služby tak, aby spĺňali štandardy kvality a boli debarierizované; účelovo vybaviť objekty, v ktorých sa poskytujú sociálne služby a vytvoriť priestor na vznik nových komunitných sociálnych služieb. O tom, že to v DSS myslia s procesom DI vážne, sa účastníci konferencie presvedčili aj v časti prezentácie osobných príbehov, ktoré porozprávali Angelika a Roman. Obidvaja začínajú bývať a žiť samostatne a nezávisle. Zaujímavou časťou v tejto prezentácii bola zmienka o dobrej spolupráci s MsÚ v Lučenci, ako aj spolupráca a podpora dlhoročných podporovateľov a spolupracovníkov z Platformy za DI „Z domova domov“. Výstupy, ktoré očakávajú pri procese DI, a to: zníženie celoročných pobytových sociálnych služieb; zvýšenie sociálnych služieb poskytovaných ambulantnou formou a poskytovanie nových služieb včasnej intervencie, rehabilitačného centra a podpory samostatného bývania dali jasne odpoveď na otázku, ktorá bola v názve konferencie „Odkiaľ a kam v procese DI v SR“.

Pri predstavení druhého zariadenia DSS, ktoré je zaradené do programu DI, a to v Ladomerskej Vieske, sa účastníci dozvedeli prečo DI v tomto zariadení, aká je predstava DSS po transformácii, či DI, ale aj želaný výsledok.

Pohľad na reformu DI z pohľadu ZMOSu predstavila pani **Božena Kováčová**, predsedníčka sekcie sociálnych vecí a zamerala sa predovšetkým na komunitnú prácu, ktorá podľa nej je významným prvkom procesu DI a zapája do riešenia problémov a do rozhodovania a života komunity jej klientov, rovnako tak ako miestne organizácie a inštitúcie a dáva možnosti ľuďom ovplyvniť to, čo sa s nimi deje. V prezentácii vyslovila aj otázku, či klienti zo zariadení presťahovaní do komunity, ktorá im je cudzia, ako aj oni sú cudzí komunite nezostanú opustenejší. A dala si aj sama odpoveď, či otázku, že toto má vyriešiť proces DI v SR. V závere svojho vystúpenia vyzvala všetkých aktérov procesu DI ku komunitnej práci.

Skúsenosti z procesu DI v Nórsku prezentoval profesor sociálnej práce z Nórskej univerzity pre vedu a výskum a technológie v Trondheime, pán **Jan Tøssebro**.

Prezentáciu rozdelil do niekoľkých častí. Hovoril o pozadí procesu DI, o diskusii k procesu z rokov šesťdesiatych, ktorá pomenovala a odkryla základné problémy. Najmä skutočnosť, že je nevyhnutné odísť z inštitúcií do komunitných služieb, ktorá sa javila lacnejšia. Trend o zavedení DI v Nórsku začal v uvedených šesťdesiatych rokoch, ale plný prechod ku komunitnej starostlivosti sa uskutočnil až v rokoch 1991 – 1995, kedy boli zatvorene inštitúcie

a klienti prešli do zdravotníckych zariadení na regionálnej úrovni a zodpovednosť prevzala miestna úroveň samosprávy. Rozdelil proces DI do dvoch vln. Prvá sa uskutočnila v rokoch 1960-1970 a obsahovala najmä ideológiu a normalizáciu procesu, druhá vlna, v rokoch 1991-1995 bola nielen o zatváraní inštitúcií, ale najmä o zmene kvality života ľudí so závažným zdravotným postihnutím. Poznamenal tiež, že videl veľký rozdiel medzi ich systémom a systémom na Slovensku najmä v tom, že pri návšteve zariadení v SR nevidel rozdiel medzi veľkými a malými zariadeniami.

Za hlavnými dôvodmi procesu DI vidí troch hlavných aktérov, ktorými sú:

- profesionáli - dôležitosť odbornej úrovne, ktorí presadili, že v inštitúcií existuje bariéra pre individuálny rozvoj;
- rodičia a kritická verejnosť, ktorí spoločne poukázali na problém segregácie (táto myšlienka prišla z USA);
- politická sféra – zo začiatku prevažovala diskusia o nákladovosti pri umiestňovaní ľudí do iných systémov, ako do inštitúcií, problémy s bývaním a so zamestnanosťou a pod.

Implementácia procesu DI sa odohrávala na národnej, ale aj na miestnej úrovni. Uskutočnili sa významné legislatívne zmeny – prijal sa zákon o DI, novela zákona o sociálnych službách a zaviedol sa systém praktického plánovania a prevádzkovania služieb na miestnej úrovni (vzniklo verejné bývanie, úrady práce) a zmenili sa postoje rodičov a zamestnancov inštitúcií.

Výsledky procesu DI boli predovšetkým v zmene kvality života jednotlivcov, najmä v novom bývaní, v zamestnanosti, v zmene postojoch rodičov, v skutočnosti, že viac ľudí bolo presťahovaných z inštitúcií do komunitných služieb a dostali priestor na sebarealizáciu, dostali viac slobody. Zamestnanci nestratili prácu, len prešli do inej sféry.

V závere prezentácie poukázal na skutočnosť, že každý človek potrebuje mať súkromie, väčšie sebaurčenie, viac individuálnej slobody, integrácie, v ktorej je dôležité lojálne okolie a participácia všetkých aktérov procesu DI. Odpor verejnosti bol krátky a iste tomu napomohla aj mediálna podpora, ktorá je v takomto procese dôležitá. Je neustále potrebné zviditeľňovať ľudí, ktorí boli integrovaní, dôležité je vzdelávanie verejnosti a v neposlednom rade konkrétne prvky zmeny – poskytnutie týmto ľuďom bývanie, komunitných služieb, zamestnania. Boli aj malé neúspechy, najmä zo začiatku, keď sa klienti cítili osamotení, ale postupne sa aj tento negatívny prvok vytratil, a to správnym nastavením komunitnej starostlivosti.

Náklady na proces DI sú určite dôležitým faktorom, ale Nórsko vzhľadom na ich platný sociálny systém neštudovalo priveľmi tento problém. Stálo ich to toľko, koľko stálo. Dôležité bolo, že veľa ľudí dostalo možnosť žiť v nezávislých podmienkach a slobodne. Nákladovosť tohto procesu je z krajiny do krajiny rôzna, podľa stupňa finančných možností. Povedal, že

väčšie inštitúcie sú ekonomicky efektívnejšie, ale kvalitou zaostávajú. Preto si za cieľ procesu aj Nórsko stanovilo kvalitu a tá niečo stojí.

Nie je jednoduché vám odporučiť, čo je možné použiť z našich skúseností. Naše krajiny majú veľmi odlišný systém v poskytovaní a financovaní služieb aj v ponímaní zmyslu inštitúcie a komunitných služieb. Ale jedno môžem odporučiť, procesu sa netreba báť, skôr, či neskôr sa skepsa, ktorá aj u vás vládne, zmení na podporu. Významné sú výstupy, teda, že viac ľudí dostane možnosť žiť kvalitnejší život a až druhoradou skutočnosťou sa stanú finančné náklady, či hľadisko, ktoré zmenu niečo stálo. Proces ukotviť v legislatívnej norme, pripraviť pravidlá komunitnej starostlivosti pre aktérov procesu (miestna úroveň samosprávy) a vytvoriť sociálne siete alternatívnych služieb na komunitnej úrovni. (znenie celého príspevku ako aj celej konferencie je vo zvukovej podobe na webovej stránke www.mesa10.org).

Na konferencii bol daný priestor aj na prezentáciu osobných príbehov a príkladov dobrej praxe, ktoré pripravili s klientmi Romanom a Angelikou riaditeľka DSS Slatinka v Lučenci pani Denisa Nincová a svoje príbehy odprezentovali aj klienti komunitných služieb Denného centra Divadla z Pasáže, n.o. v Banskej Bystrici Lidka a Janko z DOMu, n.o. v Banskej Bystrici. Klienti jasne odprezentovali, že sú spôsobilí žiť nezávislý život a účastníci konferencie ich povzbudili úprimným dlhým potleskom.

Koordinátorka projektu a moderátorka konferencie, Oľga Reptová, pred ukončením konferencie skonštatovala, že odznelo mnoho zaujímavých prezentácií o procese DI v SR, ale aj v Nórsku a že tieto účastníkom pomôžu nájsť odpoveď na otázku v názve konferencie Odkiaľ a kam v procese DI v SR a vyzvala všetkých účastníkov k šíreniu informácií o procese DI.

Záver konferencie

Kľúč k úspechu DI

1. **Zmena celospoločenského myslenia a hodnôt** (konferencie, motivácia dobrými príkladmi, účasť médií).
2. **Široká spolupráca so spoločným cieľom** (monitoring pripravenosti, dotazníkový prieskum, zverejnený adresár).
3. **Tlak a motivácia na posun procesu dopredu** (mapovanie stavu DI, podpora a zviditeľnenie úspešných projektov a príbehov).
4. **Tvorba udržateľného modelu komunity** (návrh modelu a príručky pre zakladateľov komunit).

Oľga Reptová, MESA 10, koordinátorka projektu, 23.10. 2013